

AKTÖR AĞ TEORİSİ PERSPEKTİFİNDEN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE NÜKLEER SANTRALLER: AKKUYU NÜKLEER SANTRALI ÖRNEĞİ*

Arş. Gör. Dr. Yücel BAŞTAN¹

ÖZET

Aktör Ağ Teorisi insan dışındaki unsurların, toplumsal anlamak için analizlere dahil edilmesini ele almaktadır. Söz konusu unsurların ağ içinde eyleyen olarak ele alınması başlangıçta sosyoloji alanında geliştirilmiştir. Diğer disiplinlerin de teoriyi benimsemesi ile yaygınlaşan teoriye yönelik uluslararası ilişkiler disiplini de ilgisiz kalmamıştır ve Aktör Ağ Teorisini uluslararası ilişkiler çerçevesinden ele alan çalışmalar yapılmıştır. Geleneksel teorilerin aktör tanımının dışında nesnelere aktör olarak kabul edilmesi uluslararası ilişkiler açısından yenilik olarak ortaya çıkarken bu aktörsel özelliğin, nesne ile kurulan ağlar ile ortaya çıkması Aktör Ağ Teorisinin uluslararası ilişkilere de uyarlanabileceğini ortaya koymaktadır. Diğer disiplinlerdeki yaklaşımlar Aktör Ağ Teorisinin farklı özellikleri ile ilgili disipline uyarlanmasını içerirken, uluslararası ilişkiler literatüründeki çalışmalarda benzer yöntem belirlenmiştir. Çalışmada Aktör Ağ Teorisi, nesnelere uluslararası ağlar oluşturma niteliğinde olduğu göz önüne alınarak nükleer santraller incelenmiştir. Çalışmanın amacı nükleer santrallerin ağlar oluşturduğu ve bu ağların uluslararası ilişkiler açısından önemini Aktör Ağ Teorisi ile ortaya koyulmasıdır. Çalışmada teorinin uluslararası ilişkilere ne şekilde ele alınabileceğinden bahsedilmiş, ardından nükleer santralin ağ oluşturma özellikleri ortaya koyularak Akkuyu Nükleer Santrali örnek olay olarak incelenmiştir. Nihayetinde genel olarak nükleer santrallerin diğer devletleri etkileyebilecek çevresel sorunlara neden olabilmesi ve bunun önlenmesi için diğer uluslararası örgütlerle ilişki ortaya koyulmuştur. Diğer önemli nokta ise, nükleer silah üretimi için gerekli teknik bilgiye sahip olmanın, sivil amaçlı nükleer faaliyetlerle doğrudan bağlantılı olmasıdır. Bu nedenle, uluslararası örgütler sivil nükleer faaliyetleri yakından izleyerek potansiyel silahlanma risklerini denetlemektedir. Akkuyu Nükleer santrali iki önemli özelliği ile uluslararası ağların oluşmasına neden olmaktadır. İlk

1

*Bu çalışma, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından 2023'te gerçekleştirilen, III. Uluslararası İlişkiler Sempozyumunda sunulan "Aktör Ağ Teorisi Çerçevesinden Türkiye-Rusya İlişkilerinde Akkuyu Nükleer Santrali'nin Değerlendirilmesi" bildirisinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur.

¹ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: yucel.bastan@gmail.com, ORCID:0000-0002-6808-6790

olarak çevresel etkileri nedeniyle Avrupa Komisyonu ve Greenpeace gibi örgütler nezdinde ağ oluştururken diğer önemli etken santralin sivil amaçlı kullanıldığının Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu çerçevesinde değerlendirilmeye tabi tutulmasıdır. Son olarak santrali Rusya'nın kurması ve santralin sahibinin Rusya olması sebebiyle, santral, Rusya ve Türkiye arasında ağ olduğu ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aktör Ağ Teorisi, Nükleer Santral, Akkuyu Nükleer Santrali.

Jel Sınıflandırma: F53, F55

**NUCLEAR POWER PLANTS IN INTERNATIONAL RELATIONS FROM THE
PERSPECTIVE OF ACTOR NETWORK THEORY: THE CASE OF AKKUYU
NUCLEAR POWER PLANT**

ABSTRACT

Actor Network Theory deals with the inclusion of non-human agents in analyses to understand the social. The treatment of these elements as agents in a network was initially developed in the field of sociology. As other disciplines have adopted the theory, the discipline of international relations has not remained indifferent to the widespread adoption of the theory and studies on Actor Network Theory have been conducted within the framework of international relations. While the acceptance of objects as actors outside the actor definition of traditional theories emerges as a novelty in international relations, the fact that this actorly feature emerges through the networks established with the object reveals that Actor Network Theory can also be adapted to international relations. While approaches in other disciplines involve the adaptation of Actor Network Theory to the relevant discipline with different features, a similar method has been determined in studies in the international relations literature. In this study, the Actor Network Theory was applied to nuclear power plants, taking into account the fact that objects are in the nature of forming international networks. The aim of the study is to reveal that nuclear power plants form networks and the importance of these networks in terms of international relations with Actor Network Theory. In the study, the way in which the theory can be handled in international relations is mentioned, and then the Akkuyu Nuclear Power Plant is analyzed as a case study by revealing the networking characteristics of nuclear power plants. Finally, in general, the relationship with other international organizations is revealed in order to prevent nuclear power plants from causing environmental problems that may affect other states. Another important point is that having the know-how to produce nuclear weapons is directly

linked to civilian nuclear activities. Therefore, international organizations closely monitor civilian nuclear activities and monitor potential proliferation risks. The Akkuyu Nuclear Power Plant has led to the formation of international networks with two important features. Firstly, it creates a network with organizations such as the European Commission and Greenpeace due to its environmental impacts, while the other important factor is that the use of the plant for civilian purposes is subject to evaluation within the framework of the International Atomic Energy Agency. Finally, since Russia built the power plant and Russia is the owner of the power plant, it has been revealed that there is a network between the power plant, Russia and Turkey.

Keywords: Actor-Network Theory, Nuclear Power Plant, Akkuyu Nuclear Power Plant.

Jel Codes: F53, F55

1. GİRİŞ

Sosyal bilimlerde nesnelere eyleyen olarak ele alınmaması, sosyal ağlar arasındaki bağlantıların anlaşılmasında yeterli midir? Aktör Ağ Teorisinin (*Actor Network Theory* (ANT)) bu soruya verdiği yanıt: ‘Hayır’dır. Sosyal teorinin nesnelere dahil etmemesi, sosyal ağın anlaşılabilmesi için bir boşluk oluşturmuş olur. Aktör Ağ Teorisi bu boşluğu gidermeye aday analiz yöntemi ortaya koymaktadır. ANT sosyoloji disiplininde ortaya çıkmış olup, sosyal teorideki bu boşluğu ortaya koyarak, insan dışındaki nesnelere aktör olarak ele alıp, nesnelere dahil olduğu ağlar çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. ANT’nin iddiası nesnelere eyleyen olduğu dolayısıyla ağsal ilişkide aktör olarak ele alınması gerektiğidir. Teoriye göre nesnelere tanımlanan veya betimlenen öğeler değil aksine mevcut durumu veya hareketleri anlamak için kullanılacak yardımcı bir araçtır.

Bu yönüyle ANT farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Mimariden, kent çalışmalarına, pazarlama araştırmalarından sanata kadar farklı disiplinlerde ANT kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu analizler Türk literatürüne de yansımıştır. Türk literatüründe bu teori farklı disiplinlerde farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Uluslararası ilişkiler literatürü de bu teorik yaklaşıma kayıtsız kalmamış, ANT ile ilgili akademik çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında Türkiye uluslararası ilişkiler literatüründe teoriye yönelik ilginin sınırlı kaldığını ifade etmek gerekir. Nesnelere ağ içerisinde aktör olması, uluslararası ilişkilerde nesnelere artan önemi dikkate alındığında eyleyen yönüyle değerlendirilebilecek örnekler taşımaktadır. Bu çerçevede çalışmanın amacı uluslararası ilişkiler çalışanların dikkatlerini nesnelere/şeylerin kurduğu uluslararası ilişkiler ağlarına, ANT’ye çekmektir.

Uluslararası ilişkilerin geleneksel teorilerinin aktör kavramına yaklaşımları, ANT’den oldukça farklıdır. Devletin veya devlet dışı aktörlerin (uluslararası örgütler, şirketler vb.) aktör olarak kabul edildiği literatürde nesnelere aktör olarak ele alınabileceği, disipline yeni bakış açısı kazandırmaktadır. Bu yönüyle ANT’nin disipline uyarlamasında, nesnelere ağlar oluşturması ve nesnelere oluşturduğu ağlarda aktörleşmesi çalışmada ele alınan temel uyarlamadır.

Çalışmanın sorusu Aktör Ağ Teorisi perspektifinden nükleer santraller uluslararası ilişkilerde nasıl aktör olarak değerlendirilebilir şeklindedir. Çalışmanın hipotezi, nükleer santrallerin niteliği gereği önemli ölçüde uluslararası ağlar kurabilmesi, bu çerçevede aktörsel özellik gösterdiği şeklindedir.

Çalışmaya ANT’nin tanıtılması ile başlamaktadır. Ardından teorinin farklı disiplinlerde ne şekilde uygulandığı belirtilmiştir. ANT’nin uluslararası ilişkiler literatüründe nasıl ele

alındığının incelenmesinin ardından nükleer santrallerin uluslararası ilişkilerde neden aktör olarak ele alınması gerektiği açıklanmıştır. Nihayetinde örnek olay olarak Akkuyu Nükleer Santralin, uluslararası ilişkilere çerçevesinde kurduğu ağlar somutlaştırılmıştır.

2. AKTÖR AĞ TEORİSİ

Aktör Ağ Teorisi bilim ve teknoloji alanında yapılan çalışmaların yeni bir sosyal teori ile açıklama ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Sosyal teorinin toplumsal dünyayı açıklamak ve toplumsalı daha yaşanabilir hale getirme hedefine (Alan,2020), ANT başlangıçta bilim ve teknoloji alanında yapılan çalışmaların yer alması gayesiyle yaklaşmıştır. Callon(1986), Latour(1988) ve Law(1986) tarafından ortaya konulan 3 temel metin üzerinden oluşturulan teori günümüzde yaygın olarak Latour üzerinden tanımlanmaktadır. Bu metinlerdeki ortak nokta insan olmayan, mikroplar, kayalar ve gemiler gibi, nesnelere² sosyal teorilerin ele almadığı şekillerde yeniden ele alınmasıdır. Kısaca bu metinler insanlar arasındaki sosyal ilişkileri ve yapıları etkileyen önemli aktörler olduğunu ve sosyal teorilerin bu durumu, sosyal teori ile ele alınan analizlerde göz önünde bulundurulması gerekliliğini ifade etmektedir. İnsan dışındaki unsur olan nesnelere aktör olarak kabul edilmesi, ilgili nesnenin insan unsurları üzerindeki etkisi üzerinden incelenir. 1996 yılındaki çalışmasında Latour(1996), teorinin yanlış anlaşılma yönlerini ortaya koymuştur. Latour ilk yanlış anlaşılmanın ağ kavramının mühendislik gibi teknik ağlardan (kanalizasyon, metro vb) farklı olduğunu ifade ederek belirtmiştir. Latour, ANT ile ilgili ikinci yanlış anlaşılmanın ise sosyal ağlar olduğunu ifade etmiştir. Latour'a göre ANT sosyal ağların incelenmesiyle ilgili değildir. Latour, sosyal ağ analizlerinin kurumlar, örgütler ve devletler gibi geniş ve soyut kavramlarla ilgilendiğini, ANT'nin ise sosyal teoriyi baştan ağlar üzerinden yeniden inşa etmeyi hedeflediğini ifade eder. Aslında ağ kavramıyla ifade ettiği, iki veya üç boyutlu yüzeyler üzerine düşünmeye alışkın olduğumuz nesnenin, düğüm ve bağlantılar üzerinden düşünülmesi olarak açıklar. ANT'nin temel iddiası ise toplumsal dokunun anlaşılması için nesnelere ağa dahil edilerek yeniden ontolojik ve sosyal teori açısından kullanılması gerekliliğidir. ANT'nin bilim ve teknolojik araştırmalardan doğmasının nedeni, doğal ve sosyal bilimlerden üretilen olgular ile mühendisler tarafından tasarlanan yapay nesnelere (özellikle teknolojik çalışmalar) toplumun dokusuna dahil edilmesidir. Amaç ise nesnelere arasındaki karşılıklı ilişkileri merkeze taşımaktır. Sosyal

---

² Nesne kavramsal olarak somut ve tanımlanması kolay maddeleri tanımlar. Şey ise daha genel bir kavram olup soyutlukları ifade eder. Uluslararası ilişkiler literatüründe kavramlar arasındaki bağlarda ANT kullanımı daha yoğun olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda teori uluslararası ilişkiler literatürüne çevrilirken teorinin farklı yönü daha yoğun kullanılmıştır. Bu yönüyle ANT'nin kavramları açıklamasında "şey" ifadesi daha doğru olacaktır. Çalışmamızda nesne olarak ifade edilmesinin nedeni, örnek olay olarak nesne olan nükleer santrallerin ele alınmasıdır.

teori ile farklılık tam olarak budur. Latour'a göre teorideki aktör kavramı, “*bir eylemin kaynağı değil, kendisine doğru hareket eden geniş bir kendilikler dizisinin hareketli hedefidir.*” Bir diğer deyişle aktör eylenen değil, eyleyendir. Bu yönüyle de aktör ikame edilemezdir (2021,213). Ağ kavramı ise aktörlerin edilgen olmadığı anlatı, betimleme veya önermedir. Betimlenen şey değil bir şeyi betimlemeye yardımcı olacak alettir (2021,178-180). Bu nedenle ağ içindeki aktörün etkin halidir. Bu yönüyle aktörün temel farklılığını olaylara etki etme yeteneği olarak ele almak gerekir. Bu etki yeteneği ise analizlere ağlar çerçevesinde bakmak ile gerçekleşir. Örneğin bir yerde kurulan park kendi halinde nesnedir ve eyleyen olarak ele alınamaz. Ancak çocuklarını parka götüren ebeveynlerin çocukları üzerinden parkta kurduğu sosyal ilişki ağı incelendiğinde park eylemsellik kazanır. Ebeveynlerin parkta kurduğu ilişki ağı, parkın kendisi, içinde bulunan aletler, çocuklar ve ebeveynler arasındadır. Kurulan sosyal ilişkide bu nesnelere anlam kazanır. Parkın olmadığı durumda bu ilişki ağı oluşmuş olmaz.

Sosyoloji alanında oluşturulan ANT'ye yönelik farklı disiplinlerde çalışmalar yapılmıştır. Bu durum Türk literatürüne de yansımıştır. Teori ortaya koyulduğu şekilde incelenmemiş, her disiplin teorisinin farklı yönlerini disiplinine uyarlamıştır. Bu çerçevede örneğin Yılmaz (2023) çalışmasında nesne olarak sosyal medya platformlarının eyleyen yönünü aktör ağ teorisinden ele almıştır. Çalışmasında Latour'un nesnelere aktörselleşmesine yer verirken örnek olarak Latour'un COVID-19 salgınından hareketle insan olmayanların, insan gibi eylem gerçekleştirme kapasitesini örneklendirmiştir. Mimarlık alanında çalışma yayınlayan Paköz (2020) ise; ANT'nin kavramlarından biri olan serbest birleşme kavramına odaklanmaktadır. Bu kavramda Paköz insan ve insan olmayan araçları harekete geçiren ve araçların üç boyutuyla, söylemsel, sosyal ve maddesel bir ağ oluşturduğunu vurgulamıştır. Buradan hareketle vernaküleri, söylemsel, sosyal ve maddesel ilişkisini incelemiştir. Aydın ve Şentürk (2022) ise Latour'un ANT'de ağ kavramına değinerek Latour'ın kavramsallaşmasında ağın hiyerarşik olmayan ağın aktörleri birbirine bağladığını, ANT'nin nesnelere araçlar, teknolojiler kurumlar, metinler ve insanların birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettiğine vurgu yapmaktadır. Çalışmada, Latour'un kavramları ile Deleuze ve Guattari'nin asamblaj kavramı arasındaki bağ incelenerek kent çalışmalarındaki yeri araştırılmıştır. Dolayısıyla Türk literatüründe farklı disiplinlerin Aktör Ağ Teorisinin farklı yönlerine odaklanarak çalışmalar yaptığı ifade edilebilir.³ Bununla birlikte teorisinin yek pare ortaya koyduğu tüm yönüyle disiplinlere uygulanmadığını vurgulamak gerekir. Benzer durum uluslararası ilişkiler disiplini içinde geçerlidir.

³ Ayrıca farklı disiplinlerdeki çalışmalar için; (Sağır ve Memiş Sağır,2021), (Erbaş, 2023),

3. LİTERATÜR

Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplinde ANT ile ilgili çalışmalara yeterince yer verilmediği görülmüştür. Bununla birlikte Çalkıvık (2020), çalışmasında teknolojinin uluslararası ilişkiler disiplini içindeki yerini tartışırken aktör ağ teorisine değinmiştir. Teknoloji ve dünya siyasetini incelediği çalışmasında uluslararası ilişkiler alanında teknolojinin artan ilgisine karşı uluslararası ilişkiler literatüründe ANT ile ilgili çalışmalar olduğu ifade etmiştir. Yine konuyla ilgili uluslararası ilişkiler alanında Lisansüstü tez bulunamamıştır. Nesnelerin uluslararası ilişkiler disiplinindeki konumuna yönelik çalışmaların artırılması ihtiyacı ve nesnenin uluslararası sistemde oluşturduğu ağın ortaya koyulması gerekliliği uluslararası ilişkiler disiplininin konuya yönelik ilgisinin artması gerekmektedir.

Uluslararası literatüründe ise ANT’nin disipline uyarlanabilmesine yönelik farklı çalışmalar bulunmaktadır. Uluslararası ilişkiler literatüründe ANT’ye yönelik bakış ile ilgili en ilgi çekici çalışmalardan biri 2013 yılında Barry (2013) tarafından kaleme alınmıştır. Çalışmasında aktör ağ teorisinin uluslararası ilişkilerde ele alınmasının basit şekilde gerçekleşmeyeceğini savunan Barry, uluslararası ilişkiler disiplini ile teori arasındaki bağı incelerken teorisinin disipline kesinlikle uygulanamayacağını ifade etmemiştir. Hatta Barry çalışmasında Callon ve Latour’un teoriyle ilgili erken formülasyonlarında uluslararası ilişkilerden bahsetmeseler dahi teoriyi anlamlandırırken akıllarında uluslararası ilişkiler vizyonu varmış gibi davrandıklarını ifade eder. Uluslararası ilişkiler açısından teorisinin zorluklarını ifade ederken, mineral kaynakların, biyolojik materyallerin ve gözlem cihazlarının uluslararası ilişkilerde nasıl rol oynadıklarına dikkat çekmektedir. Barry, geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerinin devletler, uluslararası örgütler ve bireyler gibi insan merkezindeki aktörlere odaklandığını, ANT’nin ise bu çerçeveyi genişleterek insan dışı unsurların da siyasi ve ekonomik süreçleri etkilediğiyle ilgilendiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla kavramın disiplin için ele alınmasındaki ilk sorun ANT’nin sunduğu geniş çerçevenin disiplinindeki aktörlere nasıl uygulanacağı sorunudur. Barry’ye göre ikinci sorun, bilimsel ve teknik bilginin uluslararası siyasetteki rolünün genellikle uzmanlar, teknokratlar ve bilim insanları aracılığıyla incelendiğidir ancak ANT ise daha derin analiz sunar. Uluslararası ilişkiler yaklaşımı bilimsel bilginin sosyal ve kuramsal yayılımını incelerken, ANT bilimsel bilginin içeriğini ve politikleşme süreçlerini sorgulamayı önerir. Barry’nin uluslararası ilişkilerdeki geleneksel teorilere atıfla aktör kavramına yönelik kuşkuyla yaklaşımının Uluslararası İlişkiler teoriyle çelişmediğini ifade etmek gerekir. Teoride bahsedilen edilgen olmayan aktör tanımı aslında diğer aktörler arasındaki kurulan ağ ile anlam kazanmaktadır. Bir başka ifadeyle nesnenin doğrudan sistemi etkileyecek bir unsur olmasının

ötesinde diğer aktörlerle kurduğu ağdan kaynaklanan eyleyen olma durumu söz konusudur. Dolayısıyla çalışmada da ele alındığı üzere nesnenin uluslararası ilişkiler aktörleri arasında mevcut iletişim ve ağını değiştiren ve genişleten ve derinleştiren ve eyleyen yönü bulunmaktadır.

Bueger ve Bethke (2013) 2014 yılındaki çalışmasında ANT'yi kavramsal olarak ele alarak başarısız devlet kavramını ANT üzerinden açıklamıştır. Yazarlar teoriyi ele alırken, ANT'nin kavramların oluşmasındaki etkileşimine odaklanmış, başarısız devlet kavramının nasıl şekillendiği, yayıldığı ve dönüştüğünü, ANT'nin kavramları ile bu kavramların uluslararası ilişkiler ile nasıl bağlantı içerdiğini analiz etmiştir. Dolayısıyla kavramın aktör olarak şeylerin kurdukları bağlar üzerinden oluşturdukları ağlara odaklanan çalışmaların olduğu ifade edilebilir.

Austin (2015) ise çalışmasında dünya siyasetindeki demokratik-otokratik, medeni-barbar gibi ikili karşıtlıkların düşünsel değil maddi olarak nasıl inşa edildiğini ANT üzerinden açıklamıştır. Çalışmasında Aktör Ağ Teorisinin yeniden inşa edici yönünün (reconstructive) uluslararası ilişkilere sağladığı katkıyı üç şekilde değerlendirmektedir. İlk olarak güç ilişkileri ile şekillenen dünya siyasetindeki karşıtlıkları yapıbozuma uğramadan, kavramsal ve eleştirel analiz yerine madde ve pratiklerin dünya siyasetindeki yeri üzerinden anlamaya çalışılabileceğini ifade etmiştir. Arjantin ile ABD'nin olağanüstü iade programı arasındaki farkları yalnızca ideolojik veya ahlaki karşıtlıklarla açıklamak yerine hangi maddi araçların mevcut olduğu üzerinden açıklanabileceği ifade ederken ABD'nin uçak kullanarak insanları gözaltına alabilmesi ancak Arjantin'in ise uçakları öldürmek için kullanması ile örneklendirmektedir. İkinci olarak Austin, ikili karşıtlıkların sabit olarak değerlendirilmeyeceğini ifade etmektedir. Bu bağlamda medeni ve barbar gibi kavramlar ABD'nin medeni olduğu varsayımını işkenceyi farklı şekilde yapmasından kaynaklandığını nihai olarak ise her durumda işkence olgusunun var olduğunu ifade etmektedir. Son olarak ise çalışmasında maddi gerçekliklerin göz ardı edilerek ideolojik söylemlerin nasıl üretildiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda yapılan bazı eylemlerin ideolojik söylemler içinde daha olumlu olarak gösterilmesinin gerçekte olan karmaşık ve maddi faktörlerin görmezden gelinmesi anlamını taşıdığını ifade etmektedir. Bu yaklaşımdan hareketle Austin'in yaklaşımını ödünç kullanarak ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'nın bitişinde Japonya'ya karşı kullandığı nükleer silahları da örneklendirmek mümkündür. Maddi gerçeklik sivil ve asker ayrımı yapılmadan etkisi yıllarca sürececek yıkıcı bir silahın kullanılmasıdır. Her ne kadar savaş alanında sivillerin korunmasına ilişkin Cenevre Sözleşmesi 1949 (Yamener vd.) yılında kabul edilse de öncesinde 1907 Lahey Sözleşmesi savaşın sivillere yönelik etkisinin

azaltılmasına ilişkin maddeler içermektedir(Temel,2012). Dolayısıyla aslında atılan bomba sivil halka yönelik önemli etkiler içermektedir. Bununla birlikte ABD, Japonya'nın savaş sırasında Çin halkına yönelik savaş suçu işlendiğini (Harry S. Truman Presidential Library and Museum, n.d.), ifade ederken atom bombasını sivillerinde zarar göreceğini bilerek savaşı bitirmek gerekçesiyle atmış olması aslında söylem ile maddi gerçeklik arasındaki farklılığı ortaya koymaktadır.

Barry'nin bahsettiği geleneksel teorileri aktörler üzerinden ANT'nin bahsettiği aktör kavramını ele almak, ANT'nin nasıl uluslararası ilişkiler disiplini edinebileceği konumu açıklayabilmek için önemlidir. Realistlere göre uluslararası sistemde en önemli aktör devlettir ve uluslararası sistemde bir üst otorite olmaması sebebiyle anarşiktir (Aydın,2004). Devletler arasındaki ilişkiler, üst otorite olmaması sebebiyle, çatışma üzerinden ele alınır ve bu çatışma ortamında devletlerin amacı hayatta kalmaktır. Devletler bu sebeple temel amaç olarak güç elde etmeyi hedeflemektedir(Morgenthau,1948). Devletler için güç elde etmek rasyonel olandır çünkü gücünün koyduğu kurallara zayıflar uymak zorundadır bir başka deyişle uluslararası sistemde adalet güçlü olanın yanındadır (Carr,1946). Güçlü olan devlet diğer aktörler arasındaki ilişkiyi belirler. Waltz'ın da ifade ettiği gibi, büyük devletler (güçlü olanlar) yönetebildikleri yetenekleri ile diğer devletlerin davranışlarını etkiler, bu davranışları belirler ve şekillendirir(Waltz,1979). ANT ise aktörün kurduğu ağ ile ilgilenecek nesnelere eyleyen konumda görür. Bu çerçeveden realizmin devlet merkezli aktörü kurduğu ilişkilerle oluşturduğu ağlarda eyleyen pozisyonu çerçevesinden değerlendirilmelidir. ANT'nin iddiası kurulan ağdaki güç ile ilişkilidir. Bu ise realizmin tartışılmayan ağlar arasındaki bağlantılar ile devleti güçlü kılma özelliği ile çelişmemektedir. Devletlerin gücü aktörlerle kurdukları bağlantıdan gelir. Özellikle Waltz'ın ifade ettiği gibi diğer devlet üzerinde etkin olarak davranışlarını şekillendirmek yine ağlar vasıtasıyla mümkündür. Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyinde veto yetkisinin kullanımı veya dış yardımlar aracılığıyla diğer devletlerin davranışlarında etkin olabilmek yine ağlar aracılığı ile değerlendirilebilir. Bu çerçevede, ANT'nin realist yaklaşımı uluslararası sistemi anarşik ve hiyerarşik değil ağsal ve doğrusal bir yapı olarak ele alır. Güçlü devletler kurdukları ağların yoğunluğu, çeşitliliği ve derinliği ile sistem içinde etkin rol oynamaktadır veya mevcut ağları etkileyebilmekle beraber aynı zamanda diğer ağları yönetebilmektedir. Kurulan ağ bağlantısının güçlenmesi ve şekillendirilmesi devletleri sistem içinde güçlü kılan öğedir.

İdealizmde de bu durum farklı değildir. İdealistlerin savaşın kaçınılmaz olmadığı ve barışın mümkün olduğu, uluslararası örgütlerin ve devletlerin kolektif çıkarlar için çok taraflı araçlar

içeren platformlar oluşturulması savaşın önlenmesini mümkün kılmaktadır (Çalış ve Özlük, 2007). İdealizmin uluslararası örgütlere ve devletler arasında kurulacak mekanizmalara önem vermesi de yine ANT gibi ağlar üzerinden okunabilir. Devletlerin sistemdeki tek aktör olmaması ve diğer aktörlerle kurdukları ağlar üzerinden savaşın önlenmesi, ağ içinde aktörlerin anlam kazanması ve ağda bulunarak devletlerin ulusal çıkarlarını savaşız şekilde gerçekleştirebilmesi ANT ile açıklanabilir. Aslında ANT, uluslararası ilişkiler teorilerini ağlar üzerinden ele alınması ile bağlantısallığın açıklanabilmesini mümkün kılar ve bu bağlantılarda nesnenin önemini ortaya koyar. Her ne kadar realizm ile ANT'nin önemli farklı devlet dışındaki aktörlerin eyleyen olmaması ile çelişiyor olsa da, realizmin güç elde etmek için askeri ve ekonomik kapasiteye önem vermesi uluslararası ağlar sisteminde anlam kazanır. Nitekim realizmin temel varsayımı olan anarşi, devletler arasındaki güç dağılımı ile değil, aktörlerin ağlarla nasıl etkileşime geçtiği ile ilgilidir. Ağ sabit değildir ve güçlü devletler ağı kendi çıkarları için kullanabilir. Bu kapsamda Braun vd. de ifade ettiği gibi uluslararası ilişkiler disiplinindeki teorik yaklaşımlar, devletler ve uluslararası örgütler gibi belirli varlıkların harekete geçebileceğini kabul etmektedir (Braun vd. 2018). Bu durum uluslararası sistemdeki ilişkiler ağını yatay olarak kabul etmez. ANT'de ise bu durum yatay bir düzlemde ele alınarak ilişkiler ağındaki nesneyi aktörsel ortaya çıkarır.

4. NÜKLEER SANTRALLERİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE AKTÖRSEL ROLÜ

Nükleer santraller yapıları ve taşıdığı özellikleri gereği önemli ölçüde uluslararası aktörler arasında eyleyen ağlar kurmaktadır. Bu durum santralleri uluslararası sistemde aktör konumuna taşımaktadır. Nükleer santrallerin uluslararası ilişkilerdeki aktör rolünü temel olarak iki şekilde ele almak mümkündür. İlk rol santrallerin çevresel etkilerinin uluslararası boyutu nedeniyle aktör olması iken, ikinci rol nükleer silah elde edebilme ihtimali üzerinden diğer sistemsel aktörlerle kurduğu ilişki üzerinden oynadığı roldür.

Santraller temiz enerji için oldukça önemlidir ve bu durum devletler tarafından Paris İklim Anlaşmasının ilk Küresel Durum Değerlendirmesinde, nükleer enerji yenilenebilir enerji gibi, düşük emisyonlu teknolojilerin artırılması çerçevesinde değerlendirilmektedir (UNFCCC,2023). Bunun yanında santrallerde oluşabilecek ihmaller, diğer ülkelerde yaşayan insanları etkileyecek, doğaya önemli ölçüde zarar verebilecek ve uluslararası soruna dönüşebilecek niteliktedir. Santral güvenliğinin sağlanabilmesi asimetrik tehditlerden kaçınmaya kadar geniş çerçevede güvenliğinin sağlanabilmesi için çalışmalar yapılırken (Saygın vd., 2006), santralde görev alan personelin ihmalinin sonucu olarak da önemli ölçüde insani ve çevresel sorunlara neden olabileceği Çernobil Nükleer santralinde meydana gelen

patlamadan görülmüştür. İkinci sorun mevcut santrallerin sadece ülke veya diğer insani aktörlerden değil doğanın etkisinden de güvenli tutulabilmesi gerekliliğidir. Depremler ve 2011 yılında Japonya’da meydana gelen tsunami ardından Fukuşima santralinde meydana gelen sızıntı, doğal önlemlerinde nükleer santral güvenliği için önemli olduğunu göstermektedir.⁴ Nükleer santralde meydana gelecek bir kazanın niteliği, enerji birimini niteliği gereği sınır aşan sorun olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple nükleer kazalardaki sorumluluk milletlerarası anlaşmalarda ele alınmıştır. Bu çerçevede 1978 yılında *Uluslararası Hukukun Yasaklamadığı Eylemlerden Doğan Zararlara İlişkin Yükümlülükleri* çerçevesinde yapılan düzelmelere gelen eleştirilere karşın 1986 yılında Çernobil’de meydana gelen nükleer patlamanın ardından hukuki düzenlemelere ilişkin çalışmalar, nükleer durum söz konusu olduğunda uzaklık kavramının (rüzgar veya diğer etmenlerle yayılmanın geniş coğrafyayı etkileme ihtimali bulunmaktadır(Kara ve Günay,2013)⁵. Nihayetinde çalışmalar sonucunda 1988 tarihli Viyana Sözleşmesi ile Paris Sözleşmeler arasında ortaklık kurulmuş ve santrallerdeki sorumlulukla ilgili çalışmalar hızlandırılmıştır. Yapılan sözleşmelerin tamamında nükleer tesisi işletenlerin kusursuz sorumluluğundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte silahlı çatışma düşmanlık ve ağır doğal afeti içeren mücbir sebeplerden dolayı oluşan zarardan santrali işleteni kurtarıken, gerçek kişilere karşı zarara sebep olacak fiillerden veya ihmallerden işleten sorumlu tutulmaktadır. Nihayetinde Paris ve Viyana Konvansiyonlarında nükleer endüstrinin gelişimini desteklemek için, işletenin sorumluluğunun sınırlandırılmasına yönelik anlayış benimsenmiştir. Uluslararası anlaşmalarla ilgili son olarak büyük nükleer güçlerin (ABD, Japonya vb) konvansiyonları imzalamaması nükleer tesislere sahip büyük devletleri hukuki sorumluluktan alıkoymaktadır. Ancak Tail Smelter⁶ tahkiminde verilen “*hiçbir devletin ülkesinin egemenlik yetkisini başka bir devletin ülkesine veya buradaki mallara zarar verecek şekilde kullanamayacağına ve kullanılmasına izin verilemeyeceğine*” dair karar zararın ortaya çıktığı durumda sadece iç hukuk ilkelerine bağlı olarak zararın tazminini değil diğer ülkelere karşı da sorumluluğu olduğunu ifade etmektedir (Çuhadar,2016). Bu kapsamda aslında santrallerin

⁴ Tsunaminin ardından santralin elektrik şebekesi zarar görmüş ve santralde elektrik kesintisi yaşanmış, kesintinin ardından soğutma işlemleri gerektiği şekilde gerçekleşmemiştir. Bunların adından kısmi erime ve patlamalar meydana gelmiştir.

⁵ Tesiste meydana gelen patlama rüzgar sebebiyle yayılmış ve İskandinavya’ya ulaşmıştır(Kara,2013).

⁶ ABD ve Kanada arasında ki Tahkim mahkemesi; 1906 yılından itibaren Britanya Kolombiyasında bulunan Tail Smelter isimli Kanadalı şirketin yaptığı faaliyetlerden çıkan kükürt dioksitin, Washington eyaletinin zarar görmesine neden olduğu gerekçesi ile ABD tarafından açılmıştır. Tahkimin ABD’yi haklı görerek, devletlerin kendi yargı yetkisinde ki zararlı eylemlerden diğer devletleri koruması sorumluluğu vardır(Trail Smelter Case, 1941).

sorumluluğu ile ilgili çalışmaların yeterli olmadığı bununla birlikte diğer ülkelere yönelik oluşan zararların kabul edildiği görülmektedir.

Japonya özelinde Fukuşima’da meydana gelen zarardan Japonya’nın uluslararası sözleşmeler olan Paris ve Viyana sözleşmelerine taraf olmaması, zararın Japon iç hukukuna yönelik değerlendirilmesine yol açmıştır (Zorluğlu Yılmaz,2021). Bu doğrultuda nükleer tesislerde meydana gelen sorunlardaki sorumluluk, her ne kadar Tail Smelter davası örnek oluştursa da, uluslararası hukukta boşluk oluşturmaktadır. Bununla birlikte Fukuşima’da oluşan zarar yine de uluslararası boyut oluşturmuştur. Japonya’nın radyoaktif madde içeren büyük miktarda suyu Pasifik Okyanusuna bırakması uluslararası aktörler arasında eleştirilere yol açmıştır(Greenpeace,2021; OHCHR,2021; Reuters,2024). Konumuz bağlamında nükleer santralde meydana gelen olayların diğer ülkeler tarafından güvenlikleştirilmesi sürecinin oldukça olası olduğu görülmektedir. Benzer süreç Çernobil kazasında da görülmüştür ve Çernobil kazası sınır aşan çevre sorunlarına örnek teşkil etmiştir (Kılıç,2017).

Santralin güvenliğinin sağlanması için birçok önlem alınırken, örneğin nükleer santralinin kullanımının ardından ortaya çıkan nükleer atığın depolanması sorunu hala çözülebilmemiş değildir. Kullanılmış yüksek seviyeli radyoaktif atıkların etkisiz hale getirilebilmesi için inşalardan ve çevreden uzak, yalıtılmış şekilde binlerce yıl güvenle saklanabilmesi gerekmektedir. Bu durumda nükleer santralin kullanımından vazgeçilmesi durumda dahi ülkenin santral atıklara karşı sorumluluğu devam etmektedir

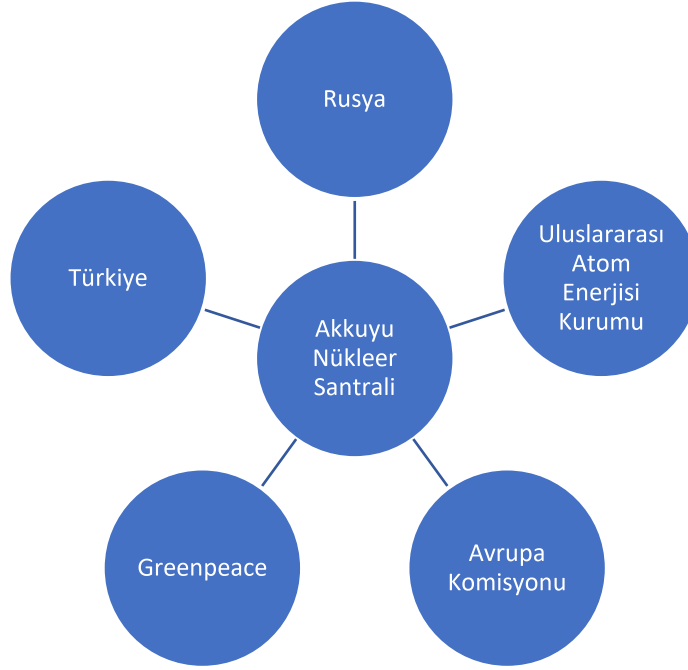
Nitekim nükleer santralin bulunduğu ülkede varsayımsal olarak her hangi bir sebepten dolayı kimsenin bulunmaması, nükleer santral çalışsın veya çalışmasın santralin güvenliğini uluslararası boyuta taşımaktadır. Dolayısıyla bir nükleer santral her durumda çevre ülkeleri etkileme potansiyeline her durumda sahiptir. Örneğin Ermenistan’da bulunan ve Türkiye sınırına yakın olan Metsamor Nükleer Santrali’nin eski teknolojiye göre yapılması, koruyucu bet kubbelerinin olmaması ve deprem bölgesinde yer alması sebebiyle (Gürçam,2022) Türk karar vericiler tarafından santralin dikkatle izlenmesine yol açmaktadır. Türkiye sınırına 16 km de bulunan santralde meydana gelebilecek olumsuzluklar sebebiyle Iğdır’da Radyasyon Acil Durum Planı oluşturulmuştur. Konu Türk Dışişleri Bakanlığı tarafından Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı nezdinde takip edilmekte ve santralin kapatılmasına yönelik çeşitli platformlarda karar vericiler tarafından gerekli faaliyetler yürütülmektedir(AA, 2023). Santral benzer şekilde Azerbaycan için de tehdit oluştururken, nükleer atıkların işgal edilen topraklardan kurtulan Dağlık Karabağ’a gömüldüğüne (Özdaşlı,2016; AVİM, 2021) dair iddialarda sıkça gündeme getirilmiştir.

Nükleer santrallerin aktörleşmesindeki diğer faktör santralin altyapısı gereği aynı zamanda uluslararası sistemde askeri caydırıcılığın (Brodie vd., 1946:12) önemli unsuru olan nükleer silah elde edilebilmesi için ilk adım olabilmesidir. Nükleer silah elde edebilmek yüksek düzeyde bilgi, altyapı ve eğitim gerektirmektedir. Bununla birlikte nükleer santralde yapılan çalışma, silah elde edilebilmesini ilk aşaması niteliğindedir. Santrallerde kullanılan uranyumu %3-5 oranında U-235'e zenginleştirmek çok fazla zaman kaynak ve bilgi gerektirmektedir. Ancak bu uranyum bir kez üretildiğinde, üretilen uranyumu %90 oranına çıkarmak nispeten daha kolay ve hızlıdır(Council on Foreign Relations, 2023). Dolayısıyla nükleer silah elde etmek isteyen devletlerin nükleer enerji elde etme sisini kullanmaları mümkündür. Bu durum Nükleer Silahların Yayılması Antlaşmasına taraf olan devletler için de geçerlidir. Taraf devletler nükleer tesislerinin silah üretmek için değil, sivil amaçlı enerji üretmek için olduğunu göstermek ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın denetlemelerini kabul etmek durumundadır. Böylece nükleer silah elde etmeme karşılığında nükleer teknoloji geliştirebilmektedir. Kuzey Kore'nin nükleer silah elde etme süreci bu şekilde işlemiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra ABD tarafından Japonya'ya atılan atom bombasının etkisinin görülmesi üzerine Kuzey Kore nükleer silah elde etme düşüncesine başlamıştır. İlk tesis 1960'ların başında Yongbyon bölgesinde SSCB desteği ile nükleer araştırma tesisinin kurulmasıyla başlamıştır. Bu doğrultuda nükleer çalışmalar sivil amaçlı başladığını ifade etmek mümkündür. Bu niyetini göstermek için Uluslararası Atom Enerjisi Ajansına üye olmuş aynı zamanda NPT'ye⁷ taraf olmuştur (Kibaroglu,2004). 2003 yılında NPT'den çekilen Kuzey Kore ilk nükleer denemesini 2006 yılında gerçekleştirmiştir (Çokgüçlü ve Prinççi,2014). Dolayısıyla nükleer silah elde etmek için gerekli *know-how* sivil amaçlı faaliyetler çerçevesinde başlamakta olup bunu gerçekleştirebilmek için bir veya daha fazla ülkenin bu *know-how* ı ilgili ülkeye vermesi gerekmektedir. Bu kritik bilginin sağlanması ve tesislerin sivil amaçlı kullanıldığının uluslararası örgüt nezdinde tespit edilmesi tesisler ile teknolojiyi aktaran ülke ve uluslararası örgüt arasında bir ağ oluşturmaktadır.

---

⁷ NPT (Non-Proliferation of Nuclear Weapons), nükleer silahların ve nükleer silah teknolojisinin yayılmasını önlemek bunun yanında barışçıl nükleer kullanımı için işbirliğini artırmayı hedefleyen anlaşmadır(United Nations).

5. ÖRNEK OLAY: AKKUYU NÜKLEER SANTRALİ

Şekil-1

ANT'ye göre nesnel ağlar kurarak diğer aktörler arasında bağlantı kurma yeteneğine sahip aktör olabilirler. Bu yönüyle Akkuyu Nükleer Santrali, Şekil-1'de verilen örnek çerçevesinde diğer aktörlerle ağlar kurmaktadır. Örneğin Türkiye ve Avrupa Komisyonu, Akkuyu Nükleer Santrali özelinde ağ kurmakta, Türkiye ve Avrupa komisyonu arasında, süre gelen ilişkiler dışında santralden kaynaklanan bir ağda ilişki kurmaktadır. Benzer durum diğer ülke ve uluslararası örgütler içinde geçerlidir. Santralin, sadece santral olmasından kaynaklanan ikili ilişkinin yanında diğer aktörleri bir birine bağlaması Aktör Ağ Teorisi ile mümkündür.

Türkiye'nin santralde değil çevrede gösterilmesinin nedeni; santralin Rusya'ya ait olmasıdır. Türkiye'nin anlaşma gereği tek taraflı olarak projeyi durdurması, Rosatom'un tahkim yoluyla tazminat talep etmesine neden olacaktır. Ancak, santral Rusya'ya ait olduğu için Türkiye'nin tüm faaliyetleri durdurabilmesi söz konusu değildir, sadece şirket faaliyetlerini sınırlandırabilir. Örneğin EPDK'nin santralin enerji üretim lisansını iptal etmesi durumunda, elektrik üretimi durdurulabilir ancak bu durum Rusya'nın santrali tamamlamasına engel oluşturmaz.

Enerji elde etmek için kullanılan nükleer faaliyetlerin askeri amaçla kullanılmasını önlemek için uluslararası denetim mekanizması bulunmaktadır. Türkiye NPT anlaşmasına taraf devlet olarak BM'ye bağlı bağımsız örgüt olan Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, NPT'nin 3. maddesi

uyarınca⁸ Akkuyu Nükleer Santralini denetlemektedir (enerjigov, 2016). Ajansın faaliyeti tek seferlik değil bir süreci kapsamaktadır. Güvenlik önlemleri (safeguards), nükleer tesisler ve malzemeleri incelenmesini, malzemelerin barışçıl amaçla kullanıldığının saptanmasını sağlamaktadır (IAEA). Bu faaliyetler uzmanların sadece nükleer santrali incelemesini kapsamamakta, aynı zamanda Türkiye Enerji, Nükleer ve Maden Araştırma Grubu bünyesindeki atık yönetim sistemi, Ankara'daki siklotlon(parçacık hızlandırıcı) tesislerini de kapsamaktadır. Şirket temsilcilerini yanı sıra, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakan Yardımcısı, Çevre Şehirci ve İklim Değişikliği Bakan Yardımcısı ve Sağlık Bakanlığı personelleri ile görüşmeyi de kapsamaktadır (IAEA, 2022). Denetimlerin sürekliliği ve farklı kurumları kapsamaması gerektiğinde yasal düzenlemelerin yapılmasının beklenmesi ve bürokraside bu süreçlerin takip edilmesi, Akkuyu Nükleer Santrali, IAEA ve Türkiye arasında uluslararası bir ağ oluşturmaktadır.

Bir diğer ağ Türkiye ile Rusya arasındadır. Akkuyu Nükleer Santrali uluslararası anlaşma ile kurulmuştur. 2010 yılında *“Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Rusya Federasyonu Hükûmeti Arasında Türkiye Cumhuriyeti'nde Akkuyu Sahasında Bir Nükleer Güç Santralinin Tesisine ve İşletimine Dair İşbirliğine İlişkin Anlaşma”* uyarınca kurulan santralin sermayesinin %100'ü Rusya tarafından sağlanmaktadır (Nükleer Düzenleme Kurumu, n.d). Anlaşmaya göre proje şirketi, NGS tarafından üretilen elektriğin sahibidir ve şirket Türkiye Cumhuriyeti kanun ve düzenlemeleri kapsamında anonim olarak kurulmuştur (Madde 5/1). 5. Maddenin 4.firkasına göre Rus yetkili kuruluşlarının proje şirketlerindeki payı %51'den az olamaz(resmigazete,2010). Santralin milletlerarası anlaşma ile kurulmasının gerekçelerinden biri, iç hukukun gerekliliklerinden çekinilen iptallerdir. Zira santralin uluslararası anlaşma gereğince kurulmadan önce tek katılımcı lan Rusya'ya bağlı Atomstroyexport şirketi ihaleyi kazanmış, TMMOB'nin (Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği) açtığı dava sonunu yönetmeliğin bazı maddelerinin yürürlüğü durdurulmuştur. Bunun üzerine ihale tamamen iptal edilerek milletlerarası anlaşma ile santralin kurulmasına karar verilmiştir (Köybaşı,2014). Nihayetinde santral Türkiye Cumhuriyeti topraklarında olup, Türkiye'ye devredilmemek üzere Rusya tarafından işletilecektir(yetkinreport,2022). Bu doğrultuda proje yap-sahip ol-işlet modeliyle çalışmaktadır. Aradaki ihtilafli durumlar için iki ülkenin sorunu çözemediği durumlarda tahkim görevlendirilmiştir. Santralin Türk topraklarında kurulmuş olması ve olası anlaşmazlıkların Türk hukukuna tabii olmaması, Türkiye ile Rusya arasında karar vericiler

⁸ NPT anlaşmasına taraf devletler, bu madde kapsamında tesislerin nükleer silah veya patlayıcı elde etmesinin önlenmesi amacıyla tesislerin faaliyetlerinin UAEC tarafından izlenmesini kabul etmektedir(United Nations, 2005).

çerçevesinde çözülmesi gereken sorunların oluşmasına neden olmaktadır. Örneğim TSM Enerji şirketi adıyla kurulan santralin Türk ortağı IC İÇTAŞ şirketiyle mühendislik, satın alma ve inşaat sözleşmelerini reddetmiştir. Fesih sebebi işletmeci açısından İÇTAŞ'ın sözleşme iptalleri yapması olarak ifade edilirken, İÇTAŞ Türk sermayesinin ortadan kaldırılması amacıyla fesih gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (BBC,2022). Santralde yaşanan uyuşmazlık konularında yetki Türk mahkemelerinde değildir. Uyuşmazlık durumunda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ve Rasatom arasında istişare ve müzakereler gerçekleştirilmeli, eğer sorun 6 ay içinde çözülmezse anlaşmanın 17. maddesi uyarınca taraflardan birinin talebi üzerine sorun tahkime götürülebilmektedir(resmigazete,2010). İÇTAŞ anlaşmanın 17.maddesini işleme koyabileceğini ve Rasatm'un fesih kararını Londra Tahkim Mahkemesine götüreceğini duyurmuştur (Bloomberg, 2022). Santralde meydana gelen bu ve benzeri sorunlar sorunlar iki ülke arasında çözümlenmeye çalışılmaktadır. İÇTAŞ ile TSM Enerji şirketi arasındaki sorunda da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı görüşmeler gerçekleştirmekte, gerektiğinde devlet başkanları nezdinde sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır (euronews,2022). Dolayısıyla Rusya, Akkuyu Nükleer Santrali ve Türkiye arasında süreklilik arz eden bir ağ bulunmaktadır.

Bir diğer ağ Türkiye ile Avrupa Komisyonu tarafından kurulmuş olan ancak bağımsız çalışan olan Avrupa Nükleer Güvenlik Düzenleme Grubu arasındadır. Akkuyu Santral ENSREG'in (European Nuclear Safety Regulators Group) bazı testler yapmasına izin verilmektedir. Türkiye'nin 2011 yılında Avrupa Birliği ve Komşu Ülkelerin Nükleer Güç Santrallerinin Kapsamlı Risk ve Güvenlik Değerlendirmesine İlişkin Ortak Deklarasyonuna gönüllü olarak imza atmıştır. Bu kapsamda ENSREG uzmanlar grubu Akkuyu santraline zaman zaman inceleme ziyaretleri düzenlemektedir(akkuyu.com,2024). Avrupa Parmamentosu ve Akkuyu Nükleer Santrali arasındaki diğer ağ, parlamentoya sorular sorularla ilgilidir. Örneğin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Parlamentosu Temsilcisi Demetris Papadakis'in sorduğu soruda, 2021 yılında Akkuyu Nükleer Santralinde gerçekleştirilen planlı patlama ile ilgili(euronews,2021) ,olası bir santral patlamasında, patlamanın AB üyesi ülke olan Girne kıyılarını etkileyecek olmasından bahsederek; komisyonun santral inşaatını durdurmak için hangi adımları atacağını, proje ile ilgili teknik toplantıların güvenlik açısından bulgularını sorarak(European Parliament,2021) santrali AB nezdinden güvenikleştirmeye çalışmıştır. Benzer şekilde parlamento içindeki sol gruplarda benzer şekilde parlamento içinde santral üzerinden konuyu güvenikleştirmektedir (The Left). Benzer kaygılarla komisyon parlamenteri Konstantinos Aivalitis'in Akkuyu santralinin durdurulmasına yönelik verdiği dilekçeye (European Parliament, 2023) komisyonun verdiği yanıtta Türkiye'nin nükleer enerji elde etme

ve nükleer santral kurma ve işletme güvenliğinin sağlanabilmesi için AB'nin ilgili mevzuatlarından bazılarında katıldığı bazılarında ise katılmadığı ifade edilerek santralin gözlemi gruplarca ziyaret edeceği vurgulanmıştır (European Parliament, 2023). ENSREG tarafında gerçekleştirilen ziyaretler, stres testi uzman heyeti santrali ziyaret ederek bina, sistem ve bileşenleri yerinde incelemiştir (AA, 2024), komisyonda sorulan sorulara cevap olarak kullanılmaktadır.

Son ağ santralin yapımına karşı olan uluslararası örgütle ilgilidir. Devlet dışı aktör olan Greenpeace'in nükleer santralin yapılmasına karşı duruşu eylemlerle göstermiştir (Greenpeace, bianet,2015). Greenpeace'in iddialarından Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından verilen ÇED raporunun eksik ve yanlışlıklarla dolu olduğunu, radyoaktif atıkların nasıl yönetileceğinin bilinmediğini iddia etmektedir (STGM,2021). Greenpeace ayrıca ÇED raporuna karşı dava açmıştır (Greenpeace). Greenpeace'in zamana yayılan eylemlerle Akkuyu Santralini gündemde tutması ve eylemlerini uluslararası alana yayması sebebiyle Greenpeace ile kurulmuş olan bir başka ağ söz konusudur.

6. SONUÇ

Aktör Ağ Teorisi sosyoloji dışında farklı disiplinlerde kullanılmaktadır. Uluslararası İlişkiler disiplini de bu teorinin kullanıldığı disiplinlerden biridir. Çalışmamızda ele aldığımız gibi nesnelere veya farklı çalışmalarda ele alındığı gibi kavramların uluslararası sistemde eyleyen olarak ele alınması, nesne veya kavramın ilişkiler ağına oynadığı rolün daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Bu çerçevede Türk uluslararası ilişkiler literatüründe bu teoriye yönelik ilginin artması gerekmektedir. Zira nesnelere oluşturduğu uluslararası ağlar, nesnelere dış politika için önemini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede nükleer santraller yapıları gereği uluslararası sistemde ağlar oluşturmaktadır. Bu sebeple de uluslararası ağlar kurabilmeleri sebebiyle aktör olarak değerlendirilmelidir.

Her nükleer santralin kendine özgü aktörleşme süreci bulunmaktadır. Bunun sebebi nükleer santrallerin gerek insana gerekse doğaya geri dönüşü mümkün olmayan zararlar vermesidir. Uluslararası ilişkiler açısından nükleer santrallerin önemi, caydırıcılık kapasitesi yüksek olan nükleer silah üretiminin ilk aşaması olmasıdır. Bu sebeple uluslararası örgütler nezdinde nükleer santrale sahip olan devletler, nükleer silah elde etme ihtimaline karşı denetlenmeyi kabul etmektedir. Bu yönüyle santraller devletler ile uluslararası örgüt arasında doğal bir ağ

oluşturmaktadır. Bu gerekçe ile nükleer santraller, uluslararası sistemde ağ kurma kapasitelerinin yüksek olması nedeniyle nesne olarak aktör özelliği gösterirler.

Çalışmada ele alınan örnek olayda incelenen Akkuyu Nükleer Santrali, kurduğu ağlar açısından değerlendirilerek Aktör Ağ Teorisi açısından değerlendirilmiştir. Akkuyu Nükleer Santrali Türkiye ile Rusya, Avrupa Komisyonu, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu ve Greenpeace gibi uluslararası aktörlerle ağlar oluşturmaktadır. Santralin olmadığı durumlarda incelenen ağlar kurulmuş olmayacaktır. Bu yönüyle sadece santralin olmasından kaynaklı Türkiye ile diğer aktörler arasında ağlar oluşmaktadır. Bu santralin aktör olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. Çalışmada Akkuyu Nükleer Santralinin kurduğu ağ, uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle bağlantısı incelenerek ortaya konulmuştur. Kurulan ağlarla santralin aktör olarak uluslararası sistemde yer aldığı görülmektedir. Santralin bu şekilde incelenmesi, kurulabilecek diğer nesnel ağlar ile ilişkileri analiz edebilmek için önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akkuyu Nükleer A.Ş. (2024, Mayıs 31). 27–31 Mayıs 2024 tarihlerinde Mersin İli'nin Büyükeceli Beldesi'nde bulunan Akkuyu NGS sahasında ENSREG heyeti tarafından saha ziyareti gerçekleştirildi. <https://akkuyu.com/tr/news/27-31-mayis-2024-tar-hler-nde-mers-n-l-n-n-b-y-kecel-beldes-nde-bulunan-akkuyu-ngs-sahasinda-ensreg->
- Allan, K. (2020). *Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Anadolu Ajansı. (2023, September 29). Türkiye, Ermenistan'daki eski nükleer santralin kapatılması için devrede. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ermenistandaki-eski-nukleer-santralin-kapatilmasi-icin-devrede/3005764>
- Anadolu Ajansı. (2024, Haziran 1). Avrupa Nükleer Güvenlik Düzenleyicileri Grubu, Akkuyu NGS sahasını ziyaret etti. <https://www.aa.com.tr/tr/isdunyasi/enerji/avrupa-nukleer-guvenlik-duzenleyicileri-grubu-akkuyu-ngs-sahasini-ziyaret-etti/688146>
- Associated Press. (2023, July 4). Japan to release Fukushima water into ocean this summer, says IAEA review shows plan is safe. <https://apnews.com/article/japan-nuclear-fukushima-iaea-china-c20d3c95840222dd51ec5cc12655c83a>
- Austin, J. L. (2017). We have never been civilized: Torture and the Materiality of World Political Binaries. *European Journal of international Relations*, 23(1), 49-73.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 33-60. 37-38.
- Aydın, Ş., ve Şentürk, M. (2022). Asamblaj Kavramı ile Aktör-Ağ Teorisi Arasındaki Bağlantıların İncelenmesi: Asamblaj Kentçiliği. *TESAM Akademi Dergisi*, 9(1), 289-315. <https://doi.org/10.30626/tesamakademi.1022695>
- Barry, A. (2013). The Rranslation zone: Between Actor-Network theory and international relations. *Millennium*, 41(3), 413-429.
- BBC Türkçe. (2022, Ağustos 4). Japonya'da balıkçılar hükümetin radyoaktif su tahliye planına karşı çıkıyor. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62421141>
- Bloomberg HT. (2023, Temmuz 31). IC İçtaş, Rosatom'un fesih kararını Londra Tahkim Mahkemesi'ne götürecektir. <https://www.bloomberght.com/ic-ictas-rosatom-un-fesih-kararini-londra-tahkim-mahkemesi-ne-goturecek-2312023>

- Braun, B., Schindler, S., and Wille, T. (2019). Rethinking Agency in International Relations: Performativity, Performances and Actor-Networks. *Journal of International Relations and Development*, 22(4), 787-807.
- Brodie, B., & Dunn, F. S. (1946). *The Absolute Weapon: Atomic power and world Order*. Harcourt, Brace and Company.
- Bueger, C. and Bethke F.(2014). Actor-Networking the ‘failed state’ — an Enquiry into the Life of Concepts. *Journal of International Relations and Development*,(17), 30–60. <https://doi.org/10.1057/jird.2012.30>
- Callon, M. (1986). Some Elements of a Sociology of Translation: Domestication of the Scallops and the Fishermen of St. Brioux Bay. In J. Law (Ed.), *Power, Action and Belief: A new Sociology of Knowledge?* (196–229). Routledge.
- Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years’ Crisis, 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. Macmillan.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD). (2021). *Yerel Eşitlik İzleme Raporu: Ankara 2021*. CEİD. https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/569_1.pdf
- Council on Foreign Relations (CFR). (n.d.). How do countries create nuclear weapons? <https://education.cfr.org/learn/reading/how-do-countries-create-nuclear-weapons>
- Çalış, Ş., & Özlük, E. (2007). Uluslararası İlişkiler Tarihinin Yapısökümü: İdealizm-Realizm Tartışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(18), 225-243.
- Çalkivik, A. (2020). Dünya Siyasetinde Teknolojiyi Yeniden Düşünmek: Bilim-Teknoloji-Toplum Perspektifinden Alternatif bir Okuma. *Alternatif Politika*, 12(3), 458-486.
- Çokgüçlü, Y. ve P. Ferhat (2021). Kuzey Kore’nin Rejim Güvenliğinde Nükleer Silahların Rolü Üstüne. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 17(40) 767-94. <https://doi.org/10.17752/guvenlikstrtj.1029856>.
- Dilaver, T. (2020, Aralık 2). Nükleer güvenlikten bölgesel güvenliğe: Dağlık Karabağ çatışması. *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*. <https://avim.org.tr/tr/Yorum/NUKLEER-GUVENLIK-TEN-BOLGESEL-GUVENLIGE-DAGLIK-KARABAG-CATISMASI>
- Erbaş, S. (2023). Reklamcılıkla ve Pazarlamada Yeni Aktör: Sosyal Robotlar. *Erciyes Akademi*, 37(3), 919-942. <https://doi.org/10.48070/erciyesakademi.1309995>

- Erbaşı Çuhadar, A. A. (2016). Uluslararası Nükleer Sorumluluk Rejimi Çerçevesinde Sivil Amaçlı Nükleer Santral İşletenin Hukuki Sorumluluğu. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 6(3), 341-378. <https://doi.org/10.21492/inuhfd.239907>
- Euronews Türkçe. (2021, Ocak 20). Mersin'deki Akkuyu Nükleer Santrali'nde yaşanan patlamayla ilgili neler biliniyor? <https://tr.euronews.com/2021/01/20/mersin-deki-akkuyu-nukleer-santrali-nde-yasanan-patlamaya-ilgili-neler-biliniyor>
- Euronews Türkçe. (2022, Ağustos 5). Akkuyu Nükleer Santrali'ni inşa eden Rosatom, Türk ortağı IC İçtaş'ı suçladı. <https://tr.euronews.com/2022/08/05/akkuyu-nukleer-santralini-insa-eden-rosatom-turk-ortagi-ic-ictasi-sucladi>
- European Nuclear Safety Regulators Group (ENSREG). (n.d.). Turkey. <https://www.ensreg.eu/t%C3%BCrkiye>
- European Parliament. (2021, January 27). Parliamentary question: Nuclear power station in Akkuyu (E-000364/2021). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-9-2021-000364_EN.html
- European Parliament. (2023, September 20). Committee on Petitions: Draft agenda – 20 September 2023 (PETI-OJ-2023-09-20-1). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PETI-OJ-2023-09-20-1_EN.html
- European Parliament. (2023, September 20). Committee on Petitions: Fact-finding visit to Turkey (Mersin), 27–29 September 2023: Briefing (PETI-CM-749341). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/PETI-CM-749341_EN.pdf
- Greenpeace International. (2021, April 13). The Japanese government's decision to discharge Fukushima contaminated water ignores human rights and international maritime law [Press release]. <https://www.greenpeace.org/international/press-release/47207/the-japanese-governments-decision-to-discharge-fukushima-contaminated-water-ignores-human-rights-and-international-maritime-law/>
- Greenpeace Media Library. (n.d.). Akkuyu [Fotoğraf arşivi]. https://media.greenpeace.org/CS.aspx?VP3=DamView&VBID=27MZV8HCLIOFH&SMLS=1&q=akkuyu&RW=1920&RH=958&FR_=1&W=1920&H=958
- Greenpeace Türkiye. (2021, Temmuz). Yeşil Düşün dergisi (Sayı 89) [PDF dosyası]. <https://www.greenpeace.org/static/planet4-turkey-stateless/2021/07/fc64b0a6-dergi-89.pdf>

- Gürçam, S. (2022). The Analysis of the World's Most Dangerous Nuclear Plant from the Standpoint of the Most Air-Polluted City in Europe. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 24(2), 827-846. <https://doi.org/10.26745/ahbvuibfd.1118533>
- Harry S. Truman Library & Museum. (n.d.). The decision to drop the atomic bomb. <https://www.trumanlibrary.gov/education/presidential-inquiries/decision-drop-atomic-bomb>
- Kara,P. Ö., & Günay, E. C. (2013). Çernobil Kazası ve Etkileri. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi, 3(2).
- Kılıç, N. (2017). Çevre ve Dış Politika İlişkisi: Çernobil Kazası ve Türk Dış Politikasına Yansıması. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(1), 151-179. <https://doi.org/10.17336/igusbd.305639>
- Kıbaroğlu.(2004). M. Kuzey Kore'nin Nükleer Silah Programı: Sebepler ve Sonuçlar. Uluslararası İlişkiler, 1(1),154-172.
- Köybaşı, S. (2014). Yargı Denetiminden Milletlerarası Andlaşmalar Yoluyla Kaçmak: Akkuyu Nükleer Güç Santrali Andlaşması. Anayasa Hukuku Dergisi , 3(5), 343 - 357.
- Latour, B. (1988). *The pasteurization of France*. Harvard University Press.
- Latour, B. (1996). On Actor-Network Theory: A few Clarifications. *Soziale Welt*, 47(4), 369–381.
- Latour, B. (2021). *Toplumsalı Yeniden Toplama: Aktör-Ağ Teorisine Giriş* (N. Bingöl, Çev.). Tellekt.
- Law, J. (1986). On the methods of long-distance control: Vessels, navigation and the Portuguese route to India. In J. Law (Ed.), *Power, action and belief: A new sociology of knowledge?* (pp. 234–263). Sociological Review Monograph / Keele University.
- Morgenthau, H. J. (1948). *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. Alfred A. Knopf.
- Nükleer Düzenleme Kurumu (NDK). (n.d.). Akkuyu Nükleer Santrali. <https://www.ndk.gov.tr/akkuyu-nukleer-santrali>
- Özdaşlı, E. (2016). Kafkasya'nın Çernobil'i Mersamor Nükleer Santrali. Karadeniz Araştırmaları, 13(50), 45-64.

- Paköz, A. E. (2020). Aktör Ağ Teorisi İle Vernakülere Bakmak. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,(7), 9-15.
- Reuters. (2024, September 20). China, Japan reached consensus in Aug on Fukushima water discharge, CCTV. <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/china-japan-reached-consensus-aug-fukushima-water-discharge-cctv-says-2024-09-20/>
- Sağır, A., ve Memiş Sağır, P. (2021). Avangard Bir Mabeted Olarak Çamlıca Camisi'nin Aktör Ağ Teorisi Bağlamında Çerçevelemesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18(44), 8333-8361. <https://doi.org/10.26466/opus.932364>
- Saygın, H., Timur K., Ahmet K., ve Ayhan D. Güvenlik Boyutunda Nükleer Enerjinin Sorunları Ve Türkiye. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*,3(2), 7-21.
- Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (STGM). (2023, Haziran 16). Greenpeace'ten 177 metre yükseklikte "Akkuyu'ya hayır" eylemi. <https://www.stgm.org.tr/greenpeaceten-177-metre-yuksekte-akkuyuya-hayir-eylemi>
- T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (n.d.). Nükleer enerji ve Türkiye. <https://enerji.gov.tr/Media/Dizin/NUPGM/tr/Belgeler/49020-nukleer1.pdf>
- T.C. Resmî Gazete. (2010, Ekim 6). Türkiye Cumhuriyeti Hükûmeti ile Rusya Federasyonu Hükûmeti arasında Akkuyu sahasında bir nükleer güç santralinin tesisine ve işletimine dair işbirliğine ilişkin anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun (Kanun No: 6007). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/10/20101006-6.htm>
- Temel, M. (2012). Birinci Dünya Savaşı Yıllarında 1907 Tarihli Lahey Sözleşmelerine Aykırı Davranan İtilaf Devletlerine Karşı Osmanlı Devleti'nin Aldığı Bazı Önlemler. *Recent Period Turkish Studies*(6).
- The Left in the European Parliament. (n.d.). Delegations. <https://left.eu/delegations/?page=1>
- United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC). (2023). Proposal by the President: Draft decision -/CMA.5 (FCCC/PA/CMA/2023/L.17). https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2023_L17E.pdf
- United Nations Human Rights Office of the High Commissioner (OHCHR). (2021, April 15). Japan: UN experts say "deeply disappointed" by decision to discharge Fukushima water. <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2021/04/japan-un-experts-say-deeply-disappointed-decision-discharge-fukushima-water>

- United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). (n.d.). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). <https://disarmament.unoda.org/wmd/nuclear/npt/>
- United Nations. (2006). Reports of international arbitral awards: Vol. III (1905–1982). United Nations Legal Publications. https://legal.un.org/riaa/cases/vol_iii/1905-1982.pdf
- United Nations. (n.d.). Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT). <https://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html>
- Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. McGraw-Hill.
- Yetkin, M. (2022, Ağustos 12). Akkuyu gerçekleri ve Bakan Dönmez'in makaslanan sözleri. YetkinReport. <https://yetkinreport.com/2022/08/12/akkuyu-gercekleri-ve-bakan-donmezin-makaslanan-sozleri/>
- Yılmaz, E. (2023). Sosyal Medya Mecraları ile Birey Arasındaki İlişkiye Bruno Latour'un Aktör-Ağ Teorisi Açısından Bir Bakış. Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), 53-69.
- Zorluoğlu Yılmaz, A. (2021). Nükleer Santral Kazalarından Doğa Sorumluluk ve Tazminat-Fukushima Daiichi Nükleer Santral Kazası Işığında. Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi, 11(2), 1035-1077. <https://doi.org/10.32957/hacettepehdf.1011816>